

Cuprins

1. Introducere	2
2. Stadiul cercetării	3
3. Metodele cercetării	7
4. Studiu de caz: Microregiunea Huedin. Resursele și dezvoltarea locală	8
5. Concluzii	14
6. Bibliografie.....	17

1. Introducere

Cuvinte cheie: spațiu rural, resurse, strategie de dezvoltare, dezvoltarea endogenă, cluster, Microregiunea Huedin

Spațiul rural reprezintă o temă de cercetare complexă, deoarece cuprinde o gamă largă de structuri interconectate, care funcționează sub forma unui sistem deschis. Eterogenitatea spațiului rural are la bază aspecte precum poziția geografică, potențialul natural și socio-economic, accesibilitatea, dotările de infrastructură și particularitățile culturale. Ca urmare definirea sa exactă și omogenă devine aproape imposibilă. O precizare importantă constă în faptul că avem de-a face cu diverse spații rurale, de aceea posibilitățile de dezvoltare trebuie adaptate la potențialul endogen al regiunilor.

În contextul unor condiții istorico-politice diferite se nasc diferențe fundamentale între spațiile rurale aferente diferitelor state. Ca efect al sistemelor comuniste și socialiste și ca urmare a politicilor adoptate de acestea, zonele rurale din țările Europei de est și sud-est, dar și din Germania de Est, au întâmpinat obstacole majore în calea dezvoltării comparativ cu țările în care sistemele politice democratice au dominat perioade mai lungi de timp. Mai mult, integrarea în Uniunea Europeană reprezintă o nouă provocare pentru aceste țări. „Spațiile rurale din Europa Centrală și de Est sunt influențate (...) pe de o parte, prin integrarea în Uniunea Europeană de tendințele de europeanizare și globalizare, iar, pe de altă parte, de procesul de periferizare în contextul proceselor naționale de centralizare și modernizare“ (Born 2011, pag. 166).

Actualitatea și relevanța tematicii spațiului rural în Europa pornește de la simplul considerent că majoritatea populației europene locuiește în mediul rural, multe dintre statele UE având cu preponderență un specific rural (nu numai noile state UE, ci și Grecia, Italia, Spania, Portugalia, Franța). Astfel în vederea evaluării posibilităților de dezvoltare a regiunilor rurale devine necesară efectuarea unei analize privind resursele, potențialul de dezvoltare și obstacolele aferente dezvoltării. Doar în urma unei astfel de analize se pot formula și implementa strategii viabile de îmbunătățire și conservare a structurilor rurale.

Lucrarea „Resursele și dezvoltarea locală în Microregiunea Huedin (România)“ își propune să determine o strategie de dezvoltare durabilă pentru spațiului rural din România și pentru zona de cercetare în urma analizei unor importante teorii de dezvoltare regională și locală. Adâncind conceptele dezvoltării endogene a spațiului rural, precum și a clusterelor în spațiului rural teza de doctorat aspiră la formularea unor strategii justificate empiric, care ar

putea reprezenta punctul de pornire a unor studii ulterioare efectuate de cercetători, politicieni sau chiar de actori locali. Scopul este de a aduce o contribuție practică în domeniul dezvoltării locale, iar în acest sens analiza detaliată a aspectelor legate de resursele, nevoile și posibilitățile Microregiunii Huedin oferă un tablou concret de dezvoltare locală.

2. Stadiul cercetării

Pentru a reda eterogenitatea spațiului rural în contextul multintudinii de definiții asociate acestuia s-a recurs la clasificarea definițiilor în: structural-funcționale, negative, contrastante și statistic-cantitative. Scopul acestei clasificări este de a evidenția atât trăsăturile recurente, cât și gradul de complementaritate a definițiilor.

Latura tradițională a spațiului rural ca sursă de alimente și resurse este privită ca fiind secundară în contextul unei agriculturi aflate în declin. Formulând conceptul de ansamblu al dezvoltării rurale, acestuia i se atribuie o importanță modernă scoasă în evidență pe baza unor activități, precum agricultura bio, turismul, energiile regenerabile, protecția mediului înconjurător și obținerea de noi suprafețe. În consecință, se remarcă o transformare funcțională la nivelul spațiilor rurale actuale, trecerea tot mai accentuată de la mono la multifuncționalitate. Ultima presupune îmbinarea funcțiilor aferente – economică, ecologică, socială, într-un mix care se adresează nu doar spațiului rural în general, ci se regăsește și la nivelul așezărilor sau a agriculturii. Astfel așezările rurale din apropierea aglomerațiilor urbane au funcție locativă și de servicii mai pronunțate, pe când cele din zone cu potențial natural și cultural își dezvoltă funcția turistică, iar în cele tradiționale rămâne pregnantă funcția agricolă. Agricultura la rândul ei se diversifică, un rol special revenindu-i funcției energetice.

Pentru categorizarea spațiilor rurale se folosește un număr mare de indicatori. Datorită diversității criteriilor utilizate, aceștia pot acționa neuniform, astfel impunându-se analiza interpretativă a unor indici în cadrul sistemului rural, așadar sub nici o formă izolat. La nivel global sunt analizați factori naturali, economici, socio-culturali și psihologici. În continuare sunt enumerați unii dintre cei mai des întâlniți indicatori: numărul de locuitori, numărul populației inactive, indicatorul locuitori-locuri de muncă, numărul de persoane active în agricultură, cota agrară, rata șomajului, PIB, cota agricolă la PIB, venitul familial, consumul privat, cheltuielile, rata navetismului.

În ce privește analiza resurselor din spațiul rural trăsătura de bază a celor economice este natura lor limitată, mai exact deficitul acestora în contextul unor nevoi umane în continuă

creștere. Pe acest fond este introdus în context conceptul de raționalizare a resurselor, care este dezbătut în cadrul trioului resurse limitate, nevoi în creștere și grad de raționalizare. În conformitate cu legea rarității care generează necesitatea raționalizării, volumul, structura și calitatea resurselor, respectiv a bunurilor economice, se dezvoltă mai lent decât volumul, structura și intensitatea nevoilor.

Una dintre cele mai importante resurse a spațiului rural este cea umană. Teoria capitalului uman (Schultz, 1963) analizează tranziția de la factorul uman sau „muncă” ca mijloc clasic de producție la noțiunea de capital uman. În ultimul deceniu unilateralitatea acestei teorii a fost însă puternic criticată. Argumentul principal al acestor critici este faptul că omul nu poate fi considerat ca fiind capital pur economic, ca urmare aspectele economice trebuie integrate într-un context socio-cultural. Pornind de la aceste considerente, Bordieus (1987) aduce o nouă abordare și definește capitalul social ca fiind calitatea individului în context social, și anume ca membru al unei rețele sociale. Relațiile care iau naștere în interiorul rețelei, dar și accesul la informație și la putere, pot în anumite situații influența direct conduita economică. În acest context apare necesitatea unei investiții în relațiile sociale, pentru a putea controla resursa capitalului social individual (Nan Lin 1999, 2001). Atât ca resursă individuală, cât și ca resursă a unei comunități, acest tip de capital pare a exercita un impact considerabil asupra perspectivelor de dezvoltare ale spațiului. Ulterior, perspectiva modernă a analizei resurselor umane studiază nu doar aspectele cantitative (ex. numărul și evoluția acestei resurse), ci ia în considerare și calitatea (ex. individul cu capacitățile sale înnăscute, respectiv cu educația sa).

Spațiul rural pune la dispoziția populației sale nenumărate mijloace specifice, a caror importanța este de netăgăduit. Mai mult acesta poate fi un izvor important de resurse chiar și pentru populația urbană, abundența de resurse, de potențial fizic și imaterial (Mangel 2005) făcând de obicei diferența între rural și urban. Există diverse criterii care contribuie la determinarea resurselor în spațiul rural, precum criterii fizico-geografice, economice, ecologice, sociale, demografice sau criterii legate de locuințe și infrastructură

Caracterul multifuncțional al unei resurse poate genera conflicte, și cu atât mai mult în spațiul rural pot lua naștere tensiuni între utilizările economice, ecologice, sociale. În plus, pot să apară dezvoltări conflictuale chiar și în cadrul utilizărilor de un anumit tip. Astfel se naște spre exemplu întrebarea dacă peisajul natural ar trebui folosit în scopuri agricole, pentru producere de bioenergie sau în scopuri turistice, pentru relaxare. Aceeași întrebare se pune și în cazul resurselor precum pădurea și apele. Conflictele determinate de modul de folosință

amplifică complexitatea problemei resurselor și constituie în prezent cea mai mare provocare pentru spațiul rural.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltarea Economică a prevăzut din 2006 necesitatea unei schimbări de paradigmă în zonele rurale, pe baza unei tendințe de a acorda atenție sporită caracteristicilor și necesităților locale, evidențiind îndeosebi importanța resurselor locale și a competitivității zonelor rurale. Cu toate acestea, economia și societatea se dezvoltă în direcția unei globalizări continue, asadar se nasc multiple conflicte între aceste două direcții de evoluție. Plecând de la această dualitate va fi analizat potențialul de dezvoltare a zonelor rurale în contextul dezvoltării durabile, punându-se accentul pe tensiunea generată între globalizare și „localizare”, respectiv între aglomerare și dezvoltare în sens endogen.

Lumea de astăzi stă, fără îndoială, sub semnul globalizării. Ca urmare, nu mai există state izolate din punctul de vedere al pieței sau al economiei în general. Deși acest lucru se consideră de regulă a fi un avantaj, statele integrate în această tendință globalizatoare au pierdut mult din autonomia lor economică. Mai mult, presupusa răspândire uniformă a câștigurilor economice în cadrul globalizării s-a dovedit defectuoasă ducând la enorme disparități regionale. Începând cu anii 1980, teoriile cu privire la dezvoltarea regională încep a fi considerate o alternativă (mai bună) în ceea ce privește sustenabilitatea. Acestea conferă, de asemenea, o nouă importanță conceptului dimensiunii spațiale locale. Astfel, în dezbaterile științifice se discută despre două economii ideale, bazate pe concepte opuse: cea centralizată (de-teritorializată), respectiv cea localizată (Storper 1997). În realitate, avem de-a face cu un hibrid al celor două versiuni, iar aici se impune întrebarea despre proporția în care ar trebui să fie combinate cele două tipuri pentru a obține varianta optimă de dezvoltare.

Dezvoltarea locală durabilă pornește de la premisa echilibrului dintre dimensiunile economice, ecologice și societale, bazându-se pe principiile durabilității, competitivității, ale sprijinului financiar și ale buneii guvernări. Mai mult, toate părțile implicate trebuie să mențină niște relații strânse, reciproc avantajoase la toate nivelele de interacțiune posibilă. Deși există o relativă individualizare a teoriei dezvoltării locale, aceasta trebuie urmărită în contextul dezvoltării regionale.

În cadrul teoriei Noului Regionalism dezvoltarea zonelor rurale a fost în primul rând analizată din perspectiva cumulativă și din cea endogenă. Teza cumulativă presupune efecte pozitive indirecte pentru economia zonelor rurale, datorate fenomenelor redistributive de la nivelul economiei naționale/internaționale și unor rezultate secundare de răspândire (spillover) de la nivel regional (Margarian 2011). Lipsa cercetării în ce privește dezvoltarea

locală a dus la fenomenul că multe dintre structurile economice regionale existente să nu determine răspândirea și implementarea unor soluții coerente și consecvente în economia zonelor predominant rurale. Ca și răspuns la neajunsurile modelului cumulativ apare abordarea endogenă a potențialul unei regiuni.

Dezvoltarea rurală endogenă sau dezvoltarea endogenă a spațiului rural ia în calcul valoarea intrinsecă a elementelor proprii unei regiuni și constituie potențialul acesteia, propagând o direcție de dezvoltare de jos în sus (bottom-up), mai degrabă decât de sus în jos (top-down). Spre deosebire de alte teorii regionale (neo-clasice, NEG), care se bazează în principal pe mobilitatea completă a factorilor de producție - capital și forță de muncă, precum și a neo-factorului de producție - cunoștințe, modelul de dezvoltare endogenă presupune mobilitatea redusă a acestor factori, ei fiind legați de un anumit punct sau de o regiune geografică. Mai mult, în cadrul dezvoltării endogene apare necesitatea tratării unor concepte neo-capitaliste, cum ar fi cele ale capitalului uman și social (Lin, 1999) aferente spațiului rural. Dezvoltarea endogenă sprijină formarea unor rețele socio-economice, plecând de la ideea că actorii locali și regionali au avantajul de a funcționa în rețele simple și informale. Totuși interacțiunea dintre aceștia nu se dovedește a fi chiar așa de facilă și benefică în fiecare caz. Astfel, deși concurența presupune interacțiune și un grad destul de înalt de cooperare (Porter 1990, 1998), există riscul de limitare a acesteia pe piețele locale, datorită unor acorduri tacite între participanții la schimb.

În ciuda unor inexactități, structurile teoriei dezvoltării endogene a spațiului rural se pliază pe teoria dezvoltării locale durabile, pentru că se cladesc pe cei trei piloni ai acesteia (ecologie, societate, economie).

Lucrarea de față abordează tematic aspecte clasice ale cercetării spațiului rural, pe care le înglobează în noțiunea generală de dezvoltare rurală durabilă. Aceste aspecte se referă la agricultură, silvicultură, obținerea energiei alternative, turismul bazat pe peisajul cultural și natural, protecția mediului, dar și la mediul antreprenorial, capitalul uman și social – rețeaua de actori, rețeaua de localități, infrastructura și posibilitățile și proiectele de finanțare.

În spațiile rurale funcționale – cum sunt zonele rurale din jurul aglomerațiilor urbane, regiuni turistice, orașe mici cu funcții regionale, terenuri agricole în zone favorabile și nefavorabile agriculturii - infrastructura, relațiile de viață și relația cu mediul, precum și șansele de dezvoltare duc la disparități structurale (Plieninger et al. 2005). În continuare vor fi redate sintetic transformările structurale asociate spațiilor rurale actuale. Comunitățile rurale se găsesc în plin proces de declin demografic, astfel că se ia în considerare o populație diminuată în următorii ani. Declinul demografic în sensul descreșterii și a îmbătrânirii

populației are efecte severe asupra sistemului economic, socio-cultural și politic al unei regiuni rurale. Aceste efecte se integrează într-o spirală descendentă, deoarece scăderea populației duce la încasări reduse pentru bugetul comunal, astfel administrațiile locale dispun de fonduri scăzute pentru îmbunătățirea infrastructurii și a serviciilor publice, ceea ce face o așezare neatractivă pentru investitori. Aceștia din urmă sunt purtătorii progresului tehnic și inovației, adică factori exogeni regiunii, care contribuie în mod creativ la formarea unor structuri solide la nivel local. În lipsa unei clase creative în spațiul rural, acesta nu poate să evolueze doar pe fondul resurselor endogene.

3. Metodele cercetării

Pentru a răspunde la întrebările cercetării au fost utilizate metode adecvate, care să permită analiza situația existente în teritoriu și care oferă în final posibilitatea de a alcătui o strategie de dezvoltare durabilă pentru zona studiată. Deoarece fiecare metodă se caracterizează și prin puncte slabe, pentru redarea cât mai potrivită a potențialului și a posibilităților de dezvoltare din Microregiunea Huedin, care reprezintă zona de studiu, a fost ales un mix de metode, care să se completeze și să ducă la rezultatele scontate. Conform principiului celor trei etape de elaborare (acumulativă, analitică, deliberativă) a unei teze de doctorat, metodele folosite în fiecare dintre acestea au fost alese în concordanță cu scopul urmărit. În etapa acumulativă metoda principală a fost documentarea bibliografică. În acest sens au fost consultate numeroase cărți, articole din reviste de specialitate, studii și rapoarte specifice. Unele dintre aceste surse bibliografice au fost accesate prin Internet de pe paginile unor instituții naționale și internaționale. În etapa analitică s-a recurs la metoda analizei datelor statistice obținute pe parcurs de la instituții, precum: INS, Camera de Comerț și Industrie Cluj, Primăriei, etc., fiind luate în calcul și informații de pe site-urile oficiale ale ministerelor. Datele au fost ilustrate prin metode grafice și cartografice menite să confere o privire de ansamblu asupra situația de facto din microregiune. În etapa deliberativă s-a recurs la sintetizarea rezultatelor și la formularea strategiei de dezvoltare, iar în acest sens au fost folosite metoda bonității pentru determinarea potențialului endogen, metoda SWOT pentru evidențierea punctelor forte și a oportunităților, dar și a punctelor slabe și a riscurilor din regiune; analiza ABC pentru prioritizarea strategiilor care trebuie implementate cel mai curând.

4. Studiu de caz: Microregiunea Huedin. Resursele și dezvoltarea locală

În perioada de tranziție de la o economie centralizată la o economie de piață în țările ex-comuniste, printre care și România, apar multe similitudini cu privire la dezvoltarea spațiului rural. Cele mai importante dintre acestea ar fi: modificarea drepturilor de proprietate și incertitudinea juridică rezultată din restructurarea economică și socială, fragmentarea mai accentuată a proprietăților; eșuarea procesului de privatizare în agricultură, dezvoltarea de cooperative și ferme familiale, reducerea numărului de animale, înlocuirea bunurilor procurate din comerț cu cele provenite de pe urma eforturilor proprii; dificultăți întâmpinate de agricultori și fermieri pe piața liberă (datorită mărfurilor ieftine importate, dar și din cauza creditelor inaccesibile, a companiilor de desfacere nedemne de încredere, a firmelor în situație de monopol, respectiv a poziției nefavorabile în comerț), lipsa investițiilor, a resurselor umane și financiare pentru dezvoltarea inițiativelor locale; specializarea slabă a activităților economice, dezvoltarea unor locații cu potențial potrivit pentru turism rural, alte servicii oferite de unele industrii mici, finalizarea proceselor de industrializare în masă, conservarea satelor în forma lor tradițională, fără constrângeri la schimbarea reședinței; fluxuri de populație care migrează către oraș, iar mai târziu în direcția opusă, degradarea condițiilor sociale, educaționale, culturale și de sănătate, din cauza închiderii multor ferme agricole.

Microregiunea Huedin se află în NV județului Cluj și este delimitată de comunele Aghireșu, Căpușu Mare, Gilău, Săvădisla, Valea Ierii din județul Cluj și cu județele Sălaj în nord, Bihor în vest și Alba în sud. Administrativ este compusă dintr-un oraș de rangul trei, Huedin, și 13 comune: Beliș, Călățele, Ciucea, Izvorul Crișului, Măguri-Răcățau, Mănăstireni, Mărgău, Mărișel, Negreni, Poieni, Râșca, Săcuieu și Sâncrai. În comune sunt integrate 56 de sate și numeroase cătune. Din punct de vedere teritorial deține o suprafață de 1,557 km² și o populație de 36,216 locuitori (anul 2010) având o densitate medie de 23,26 loc./km².

Spațial, așezările se suprapun pe depresiunea Huedinului, podișul Păniceni și partea nord-estică a Apusenilor (în sud, Munții Gilău-Muntele Mare, în vest, Munții Vlădeasa, în nord, ramificația dintre Munții Plopiș și Meseș). Așadar predomină relieful cu specific deluros și montan, dar pe alocuri și platourile.

Populația microregiunii cu excepția Huedinului este marcată de un sold negativ din cauza procesului accentuat de îmbătrânire asociat unui spor natural negativ. Soldul migrator este în general redus, populația nefiind caracterizată printr-o mobilitate ridicată. Structura pe sexe se menține în media generală a județului Cluj, numărul de bărbați și femei prezentându-

se aproximativ la egalitate. După criteriul etnic se regăsesc următoarele grupe de populație: români 80.79%, maghiari 15.5, rromi 3.64% și alte etnii 0.07%.

Zona nu beneficiază de un nivel ridicat de dezvoltare economică, bazându-se aproape exclusiv pe latura agrară, care este predominant de subzistență (exceptând cultura cartofului și creșterea animalelor pentru lactate și carne). Utilizarea terenurilor este la rândul său încă deficitară: teren arabil 14%, pășuni 56%, fânețe 30 %. Cel mai bine reprezentat sector economic local este cel industrial și de artizanat (31.24%), care oferă locuri de muncă unei număr de 1635 de persoane.

Poziționarea microregiunii conferă populației ei numeroase avantaje. Se află în imediata apropiere a centrului economic, cultural și universitar Cluj-Napoca, dar și a centrului polarizator Huedin, care deservește anumite funcții de bază (administrative, economice, medicale, educaționale, etc.). Unele dintre centrele de comună se află pe șoseaua internațională E60, care împreună cu magistralele feroviare facilitează accesul spre vestul și spre centrul țării constituind un potențial de localizare favorabil pentru economie, dar nefavorabil raportat la mediu și condițiile de viață ale locuitorilor.

Microregiunea Huedin este o zona cu peisaje naturale și culturale deosebite, diversitate etnică, o istorie seculară, resurse relative bine conturate și așadar cu un potențial semnificativ. Varietatea formelor de relief reunește tipuri de sate cu structură diferită, dar și cu tradiții și obiceiuri diferite. Atât relieful, cât și spectrul etnic cu toate rezultatele lui oferă posibilități multiple în dezvoltarea turismului.

Ideea unei cooperări instituționalizate între localitățile din împrejurul Huedinului și conturarea lor ca microregiune a apărut în 1999 și s-a concretizat la nivel administrativ în 2001 prin înființarea Asociației de dezvoltare zonală Huedin (ADZH). Actorii implicați în dezvoltarea Microregiunii sunt: primăriile, un număr de ONG-uri, agenți economici, populația. Interesul major pentru studiul acestei microregiuni, precum și “inițiatorii” ei sunt de fapt ONG-uri, care activează în special în sfera protecției mediului, adoptând un comportament ecologic mai conștient bazat pe vecinătatea ei cu Parcul Natural al Munților Apuseni. În acest sens la inițiativa Clubului Ecologic Transilvania (CET) în 2001 s-a născut Asociația de Dezvoltare Zonală Huedin (ADZH), organizație non-profit, a cărei scop major este sprijinirea dezvoltării localităților din zona Huedinului și reprezentarea acestora la nivel internațional, național, regional și județean.

Ulterior în cadrul proiectului “Dezvoltare rurală durabilă în România” elaborat tot de Clubul Ecologic Transilvania în parteneriat cu ADZH și cu sprijinul altor ONG-uri au fost alese comunele Mănăstireni, Mărgău, Poieni, Săcuieu și Sâncraiu pentru un studiu făcut la

nivelul anului 2003 în care au fost concepute elemente de strategie pentru dezvoltarea lor durabilă. În anul 2003 CET publică un document, care este de fapt raportul de activitate al membrilor Forumului Comunitar al Microregiunii Huedin, și conține ideile participanților, un set de cinci proiecte prioritare, dar și alte idei de proiecte pentru viitor. În anul 2009 în Microregiunea Huedin s-a format un grup local de acțiune (GAL), care a elaborat un plan de dezvoltare în vederea accesării programului european de finanțare Leader (Axa 4 din Programul Național de dezvoltare rurală 2007-2013). Microregiunea Huedin a câștigat proiectul în valoare de 4.124.836,18 euro, aflându-se pe lista din octombrie 2009 pe locul 94 (111 proiecte) cu un punctaj de 64 puncte.

În urma rezultatelor obținute au fost scoase la iveală o serie de caracteristici ale MR Huedin, pe baza cărora s-a încercat conturarea unei imagini cât mai detaliate asupra situației din teritoriu, fiind subliniate atât aspectele pozitive, cât și cele negative. Pentru a crea un context care să permită compararea microregiunii cu alte unități asemănătoare și pentru a vedea gradul de dezvoltare al acesteia raportat la România s-a recurs la evidențierea indicelui de dezvoltare umană (IDU). Evaluarea gradului de dezvoltare a unei regiuni este un proces complex, care trebuie să ia în calcul multitudinea de factori, care determină bunăstarea socială și nivelul de viață al populației. Calculul unui indicator agregat, care pune accentul pe dezvoltarea umană este foarte util și pentru determinarea adecvată a strategiilor de dezvoltare pentru regiunea studiată.

Datele care stau la baza calculului IDU se referă la anul 2009. În acest an IDU al României avea o valoare de 0,778. Deoarece majoritatea datelor necesare nu s-au găsit în forma adecvată calculării indicelui a fost nevoie să se facă niște aproximări, care să se apropie cât mai mult de situația de fapt din MR Huedin.

În urma agregării celor trei indici după formula menționată la început s-a obținut o valoare IDU de 0,795 ușor mai ridicată decât cea a României. Următorul tabel reproduce sintetic datele calculate în vederea determinării indicelui agregat al dezvoltării umane:

Tab. 1. Estimare IDU in MRH

	MR H 2009
Indicatori	
1. Speranța de viață la naștere - Vârsta medie – ani	73,07
2. Gradul de alfabetizare - %	94,93
3. Rata de cuprindere în învățământ - %	69,54
4. a) PIB pe locuitor - lei prețuri curente 2009	22484
b) PIB pe locuitor - \$ prețuri curente 2009	7396
Indici	
1. Speranța de viață la naștere - Vârsta medie - ani	0,801

2. Indicele educației	0,878
3. PIB pe locuitor - lei prețuri curente	0,718
IDU	0,795

În cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare IDU și Indexul Sărăciei (rata sărăciei) sunt considerați indicatori ai dezvoltării sustenabile. Pentru a întregi imaginea asupra stadiului de dezvoltare al MR Huedin și a vedea situația sa la nivel de UAT s-a recurs și în cazul studiului de față la calcularea ratei sărăciei absolute a populației pe baza datelor din 2002.

Tab. 2 Rata sărăciei în localitățile rurale din MR Huedin

	Rata Sărăciei	Pop. stabilă din gospodariile	Nr. persoane sărace
BELIS	36,70%	1382	507
CALATELE	38,40%	2668	1025
CIUCEA	30,30%	1727	523
IZVORU CRISULUI	17,90%	1649	295
MAGURI-RACATAU	47,00%	2395	1126
MANASTIRENI	31,70%	1809	573
MARGAU	38,10%	1869	712
MARISEL	45,70%	1670	763
NEGRENI	31,90%	2673	853
POIENI	33,60%	5764	1937
RASCA	34,90%	1814	633
SACUIEU	44,20%	1641	725
SANCRAIU	26,40%	1809	478
MR Huedin Total	35 %	28870	10150

Așa cum s-a amintit în capitolele anterioare abordările din cadrul politicilor regionale s-au orientat din anii 80 spre o nouă direcție, care se bazează pe trei piloni: descentralizarea politicii structurale, promovarea potențialului endogen al regiunilor și îndreptarea atenției spre dezvoltarea durabilă. În centrul acestor abordări se află conceptul de dezvoltare rurală integrată, care promovează deciziile luate la nivel regional și local, participarea activă a actorilor implicați, formarea rețelelor și parteneriatele public-private.

În MR Huedin potențialul endogen, care derivă din agricultură și silvicultură, ar putea crește numărul de locuri de muncă din mediul rural prin activități precum: procesarea produselor agricole ecologice, a plantelor medicinale, fructelor de pădure, dar și prin serviciile agricole. O deosebită importanță revine asocierii între producători și formarea unor grupuri, ca formă de reprezentanță pe plan regional, național și internațional. Cea mai mare provocare este legată de utilizarea terenurilor constă în elaborarea unor proiecte inovatoare care să atenueze conflictele dintre posibilitățile de utilizare.

Resursele turistice reprezintă un potențial endogen care permite dezvoltarea unor surse alternative de venit pentru populația din microregiune. În special peisajul natural și cultural joacă un rol determinant, deoarece de el depinde atractivitatea spațiului. Toate activitățile turistice însă depind de infrastructură, mai cu seamă de accesibilitatea în zonă, dar și de baza de cazare și dotările teritoriale ale unui localități rurale. În ciuda peisajelor tulburător de frumoase și a potențialului cultural, multe sate idilice riscă să rămână nedescoperite din cauza infrastructurii deficitare.

În ceea ce privește cultura ca și potențial endogen, se susține necesitatea conservării particularităților regionale, care iau naștere prin tradiții și obiceiuri; strategiile de dezvoltare a spațiilor rurale având datoria să se orienteze în această direcție. Asociațiile joacă un rol vital în viața satului și oferă, în multe cazuri, singurele activități socio-culturale copiilor și tinerilor care locuiesc aici. Nu doar tinerii frecventează aceste asociații; participă persoane din toate categoriile de vârstă, prevenindu-se astfel eventualele conflicte între generații.

Prin inițiativele locale actorii din regiune pot oferi produse și servicii pe piața regională și/sau externă care reflectă potențialul endogen al spațiului. În contextul dezvoltării rurale endogene, participarea activă dobândește altă valență, deoarece strategiile de dezvoltare sunt formulate la nivel local, iar implementarea lor se petrece sub supravegherea celor care le formulează și care sunt și beneficiarii direcți ai efectelor lor. În executarea proiectelor, sunt necesare diferite forme de participare (implicare) în funcție de fiecare etapă; acestea sunt concretizate în grupuri de lucru, care în prezent se regăsesc cel mai bine conturate în cadrul programului LEADER.

Chiar dacă se caracterizează printr-un potențial endogen ridicat comunitățile rurale nu au în general puterea financiară, knowhow-ul și experiența pentru a pune în valoare resursele existente, astfel că este nevoie de intervenția exterioară a unor experți, care să creeze cel puțin cadrul în care să se desfășoare proiectele și să asigure finanțarea celor de amploare mai mare, în special a celor de infrastructură. Așadar în vederea elaborării unei strategii de dezvoltare de succes inițiativele de tip Bottom-Up trebuie asociate cu instrumente Top-Down.

Conform analizei economice sectoriale realizate anterior, dar și prin evidențierea resurselor, reiese faptul că în zonă ar exista posibilitatea formării unor clustre regionale, cel puțin în domeniul turismului și în cel al industriei de prelucrare a lemnului. Acestea sunt caracterizate printr-un număr mai mare de întreprinderi, care s-ar putea asocia cu scopul de a coopera în promovarea industriei în care activează. Prin asocierea mai multor actori cu inițiativă privată (bottom-up) și prin investițiile necesare făcute de către instituțiile statului în agricultură, creșterea animalelor sau forsticultură (top-down) s-ar putea forma clustere

competitive chiar la nivel european în domeniul alimentar, spre exemplu, un cluster al produselor din lapte de bivoliță; un cluster dedicat colectării și procesării fructelor de pădure, ciupercilor comestibile și plantelor medicinale. Acesta din urmă ar putea fi corelat cu industria produselor cosmetice, care caută acest tip de materie primă nepoluată pentru creme și alte produse, existând chiar un impuls în acest sens din partea firmei L'Oréal, care își propune să deschidă o unitate de prelucrare a afinelor în MR Huedin.

Din păcate majoritatea acestor forme de asociere și cooperare sunt mai mult ipotetice la nivelul MR Huedin, date fiind inițiativele slabe atât din partea actorilor economici locali, cât și din partea guvernului, care nu promovează acest tip de structuri. Primul pas în realizarea unui cluster eficient ar fi ca agenții economici, organizațiile și instituțiile publice să formeze și apoi să activeze într-o rețea pe baza relațiilor de cooperare și concurență, iar după erodarea acestora pe piață s-ar putea decide care cluster ar putea fi eficiente în zonă. Astfel guvernul ar avea la dispoziție informații concrete, măsurabile despre industriile care se dezvoltă și contribuie la crearea de plus-valoare în lanțul valoric de care aparțin, ceea ce ar ușura adoptarea unor politici de strategice de sprijin și oferirea unei finanțări.

În vederea promovării clusterelor ca structură de dezvoltare locală ar fi necesar să se inițieze acțiuni de sensibilizare a posibilor actori economici și non-economici implicați și să se creeze un cadru legislativ, care să susțină din toate punctele de vedere industriile implicate.

Având în vedere că motorul unui cluster este inovația, care derivă în principal din calificarea profesională superioară, MR Huedin deține un avantaj major pentru oricare tip de cluster s-ar forma în zonă, iar acesta constă în localizarea favorabilă a orașului Huedin la 50 km de centrul universitar Cluj-Napoca, care în primă fază ar putea pregăti o forță de muncă înalt calificată, de care are nevoie teritoriul studiat. Ulterior ar apărea o clasă creativă bine instruită și calificată a microregiunii, care ar avea know-how-ul necesar pentru implementarea strategiilor economice. Pe termen lung ar avea loc și un transfer al cunoștințelor și experiențelor către generațiile viitoare de întreprinzători.

Dezvoltarea clusterelor nu are efecte pozitive doar în plan economic, ele fac o regiune în general mai atractivă oferind mult mai multe servicii chiar și populației neimplicate direct în activitatea clusterului. Efectul de importanță majoră al unor astfel de structuri ar consta în faptul că în MR Huedin ar exista posibilități de muncă pentru populația tânără, care nu ar mai fi nevoită să părăsească regiunea, ceea ce pe lângă ca ar asigura o forță de muncă constantă și motivată, ar crea și posibilitatea creșterii populației în general.

Pe baza principiilor dezvoltării durabile, prin intermediul analizei resurselor din MR Huedin și în urma determinării stării de fapt existente în teritoriul analizat în final se recurge

la propunerea unor strategii de dezvoltare locală adecvate pentru acest spațiu. În vederea formulării unor strategii eficiente trebuie să fie luate în considerare concomitent dezvoltarea economică și socială alături de cea de conservarea și îmbunătățirea mediului înconjurător.

Pentru implementarea strategiilor, populație locală și actorii cu interese în zonă au datoria de a face sugestii și propuneri referitoare la proiecte menite să dezvolte microregiunea. Pe de altă parte ei pot să exercite presiune asupra administrațiilor locale, dar și asupra instituțiilor de la nivel regional și național pentru ca proiectele elaborate să nu se abată de la strategiile de dezvoltare adecvate dezvoltării comunitatii. Proiectele care se desfășoară în zonă trebuie să fie acceptate de către populația locală și considerate utile ei. În caz contrar apare posibilitatea unor conflicte majore, care destabilizează și mai tare spațiul rural.

În MR Huedin se remarcă nevoia stringentă a două strategii, una pe termen scurt, care să corspundă nevoilor stringente ale populației, și una pe termen lung, care să dezvolte regiunea într-un mod durabil și să o consolideze în fața riscurilor. Pe termen lung trebuie luat în calcul gradul de educație al resursei umane și în special al noilor generații. Mai mult, este obligatoriu să se dezvolte un grad adecvat de infrastructură de transport pentru ca populația să nu rămână izolată. Viitorul spațiului rural din MR Huedin se bazează pe asigurarea contactului locuitorilor cu alte medii, din care să preia și să învețe lucruri noi; pe facilitarea mișcării ideilor creative și a inovației, dar și pe accesul la mijloace, care să permită încorporarea inovației în procesul productiv. În contextul schimbărilor care apar legat de finanțarea spațiului rural în UE în perioada 2014 – 2020 MR Huedin trebuie să adopte o poziție mai competitivă și să elaboreze proiecte pe baza unor idei, care să contribuie major la îmbunătățirea situației teritoriale.

5. Concluzii

Ultima parte a tezei de doctorat e dedicată concluziilor, previziunilor legate de viitorul microregiunii, dar și limitărilor cercetării. Deși este individualizată de mai bine de un deceniu, Microregiunea Huedin a continuat să fie o regiune puțin abordată în domeniul cercetării științifice, dar și în domeniul strategiilor politice de dezvoltare. În urma analizei făcute în această lucrare se confirmă faptul că Microregiunea Huedin reprezintă zona cea mai puțin dezvoltată economic a județului Cluj. Același lucru nu este valabil când vorbim despre resursele și potențialul acesteia. În urma analizei sectoriale am evidențiat afirmațiile de mai sus.

Retrocedarea terenurilor agricole (conform Legii fondului funciar nr. 18 din 1991, republicata 1998 și legii 1/2000) a avut ca rezultat dispersarea proprietății funciare și structura excesiv fragmentată a exploatațiilor agricole, ceea ce este principalul obstacol în dezvoltarea unei agriculturi viabile și competitive. În acest context agricultura nu mai poate asigura veniturile populației rurale, acestea fiind întregite prin surse alternative din alte tipuri de activități, precum turismul, producția de energie, producția și comercializarea obiectelor de artizanat, colectarea și procesarea fructelor de pădure, ciupercilor comestibile și plantelor medicinale, etc.

Conform unei analize economice preliminare reiese faptul că în zonă ar exista posibilitatea formării unor clustre regionale, cel puțin la nivel turistic și la cel al industriei de prelucrare a lemnului. Prin inițiativă și investițiile necesare făcute în agricultură și creșterea animalelor s-ar putea forma clustere și în domeniul alimentar, spre exemplu, un cluster al produselor din lapte de bivoliță; un cluster care se aibă la bază fructele de pădure, ciupercile comestibile și plantele medicinale ca materie primă. Pentru pregătirea zonei în acest sens ar fi necesar să se inițieze acțiuni de sensibilizare a posibilor actori economici și non-economici implicați, iar având în vedere că motorul unui cluster este inovația, este necesară o calificare superioară a forței de muncă.

Potentialul de dezvoltare al microregiunii este alcătuit din factorii, care contribuie la progresul activităților economice regionale. Se evidentiază faptul că repartitia spațială și relațiile reciproce dintre localizări și nu examinarea izolată a unei localizări influențează potențialul de dezvoltare al regiunii. Descoperirea rapidă și utilizarea eficientă a potențialului endogen pot să aducă informațiile necesare despre durabilitatea și autonomia unei localități. Totuși teoria dezvoltării endogene nu este o teorie de sine stătătoare, dovedind o generalizare prea puternică și lipsa de studii empirice care să o confirme. Ea s-a conturat mai degrabă ca răspuns la neajunsurile observate în teoriile, modelele și procesele menite să dezvolte spațiul rural (Slee 1994). Mai apropiată de realitate este abordarea dezvoltării neo-endogene a spațiului rural, deoarece aceasta nu refuză relațiile, care se nasc în mod natural cu lumea exterioară, ba chiar mai mult pune în mișcare integrarea proceselor locale în mediul extern al macroeconomiei.

În concluzie, se consideră necesară elaborarea unui portofoliu de activități economice menite să întârzie cât mai mult posibil declinul spațiului rural. Pentru fiecare comună în parte trebuie stabilit un mix între agricultură, turism și industrie, care din perspectivă geografic-perceptuală să fie instituit cu susținerea populației, adică să existe acceptanță publică. Cu alte

cuvinte în cadrul acestui mix este vorba despre un echilibru între rentabilitatea resurselor endogene și percepția populației rurale vis-a-vis de activitățile mai sus numite.

Punctele slabe ale studiului de față derivă din lipsa datelor pe anumite segmente ale cercetării și sunt propuse ca posibile subiecte de întregire a cercetării. Astfel se subliniază următoarele aspecte spre a fi adăugate pe viitor:

- abordarea calitativă a relațiilor care apar între actorii locali din rețele și influența pe care o exercită aceste relații asupra dezvoltării microregiunii
- analiza detaliată a surselor de finanțare la nivel comunal - analiza bugetului local (impozite și subvenții – situația fiscală; puterea financiară a comunelor; deficitul bugetar); analiza altor surse de finanțare (ex.. ONG-uri – World Vision), dar și determinarea impactului proiectelor terminate;
- realizarea unei analize separate mai detaliate asupra regiunii montane și un plan strategic pentru dezvoltarea acesteia. Zona montană a MR Huedin precum cea a întregului județ Cluj se confruntă cu degradarea continuă a infrastructurii tehnice, îmbătrânirea populației, creșterea analfabetismului sau exploatarea haotică a resurselor locale;
- Calcularea ratei sărăciei pe baza unor date mai recente pentru a putea fi corelată cu IDU și cu alți indicatori agregați. Aceasta nu a putut fi calculată doar pe baza datelor de la Recensământul din 2002. La nivel național rata absolută a sărăciei (calculată în funcție de coșul alimentar și un minim de produse nelimentare și servicii) reprezenta în anul 2008 5,7 %, iar în 2009 pe fondul crizei creștea la 7,4%, adică 1,58 milioane săraci;
- Necesitatea unei analize dintr-o perspectivă geografică mai complexă, nu strict normativ-formală a MR Huedin, adică pe componente, o dată în funcție de relief – montan și de deal/depresiune, dar și pe criteriile culturale de împărțire a zonelor – regiunea Călata (specificul cultural din Kalotaszeg) și M-tii Apuseni (specificul cultural al moșilor).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Alexandru, Diana-Elena (2009), Modificări structurale ale spațiului rural din România ca urmare a implementării programului cu inajutare europeană SAPARD, PUC, Cluj Napoca
2. Alonso, A. D. (2010), To What Extent Do Farmers Educate Consumers? A Case Study From Alabama, In: Journal of Agriculture & Food Information, Nr. 11, S. 307-321
3. Benedek J., (2004), Amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională, PUC, Cluj-Napoca
4. Benedek, J. (2006), The Concept of Cluster and Ist Implementation in Regional Development Strategies
5. Benedek, J., Dezsi St. (2006), ANALIZA socio-teritorială a turismului rural din România din perspectiva dezvoltării regionale și locale [The Socio-territorial Analysis of Rural Tourism in Romania from the Perspective of Regional and Local Development], Cluj Univ. Press, RO
6. Berca, M., Robescu, V. O., Buzati, C. (2012), Asigurarea securității alimentare a lumii și a României: ce ar putea face agricultura României, de la câmpie la munte, pentru hrănirea populației sale și a lumii la orizontul 2050, Ed. Ceres, București
7. Bogoly-Simi, P. (2009), Umlandprozesse: Bevölkerungsurbanisierung und Migration am Beispiel siebenbürgischer Städte, Dissertation, 2009
8. Bordieu, Pierre (2005), Die verborgenen Mechanismen der Macht. Schriften zu Politik und und Kultur, Hamburg, S. 49-79 „Ökonomisches Kapital - Kulturelles Kapital - Soziales Kapital”
9. Bordieu, Pierre (2005), Die verborgenen Mechanismen der Macht. Schriften zu Politik und und Kultur, Hamburg, S49-79 „Ökonomisches Kapital - Kulturelles Kapital - Soziales Kapital”
10. Born, K. M. (2011), Ländliche Räume in Mitteleuropa – strukturelle Veränderungen, In: Ost-West Europäische Perspektiven, 12. Jg., H 3, Friedrich Pustet Verlag, S. 166-173
11. Borsdorf, A. (1999), Geographisch denken und wissenschaftlich arbeiten, Klett, Gotha-Stuttgart
12. Bröckling, F. (2004), Integrierte ländliche Regionalentwicklung und Kulturlandschaft. Beiträge regionaler Planungsinstrumente zur Kulturlandschaftspflege, Münster, S. 25
13. Dannenberg, P (2010), Cluster Strukturen in landwirtschaftlichen Wertschöpfungsketten in Ostdeutschland und Polen. Dissertation
14. Glück, A. (2011), Zwischen Beharrung und Aufbruch: Ländliche Regionen im 21. Jahrhundert, In: Ost-West Europäische Perspektiven, 12. Jg., H 3, Friedrich Pustet Verlag, S. 162-165
15. Grabski-Kieron, Ulrike (2010), Ländliche Raumforschung heute – ein interdisziplinäres Forschungsfeld mit aktuellen Herausforderungen, In Forschungsmagazin Vektor, Heft 01/2010, Sonderausdruck, 2. Jg., S. 41-50
16. Grieve, J., Lukesh, R., Weinspach, U., Pedro Alfonso, F., Brakalova, M., Cristiano, S., Geissendorfer, M., Nemes, G., O’Gready, S., Ortiz Sepulveda, R., Pfefferkorn, W., Pollerman, K., Pylkkänen, P., Ricci, C., Slee, B. (2011), Capturing impacts of Leader and of measures to improve Quality of Life in rural areas, Paper prepared for the 122nd EAAE Seminar „Evidence-based agricultural and rural policy making: methodological and empirical challenges of policy evaluation“, Ancona, <http://enrd.ec.europa.eu/evaluation> (full paper)
17. H. Bathelt, J. Glückler, Wirtschaftsgeographie, UTB, 2. Auflage, Stuttgart 2003
18. Halfacree, K (2005), Rural Space: Constructing a three-fold architecture, <http://swansea.academia.edu/KeithHalfacree/Papers/956994>
19. Hatzius, T. (1998), Bekämpfung von Armut und Ressourcendegradierung. Zur Frage eines standortgerechten Institutionen- und Maßnahmenmix in der Entwicklungszusammenarbeit, Diskussionsschrift Nr. 68 der Forschungsstelle für Internationale Wirtschafts- und Agrarentwicklung eV (FIA), Heidelberg
20. Henkel, G. (2004), Der ländliche Raum, Berlin-Stuttgart
21. Ivo Mossig, Cluster und Regionalentwicklung - Potenziale und Grenzen, 2010
22. James, S. Coleman (1988), Social Capital in the Creation of Human Capital, The American Journal of Sociology, Vol. 94, P. 95 – 120, Univ. Of Chicago Press
23. Kissling-Näf, I., Bächtiger, C., Volken, T. (2002), Ressourcenökonomie I, Unterlagen zum Fachgebiet Ressourcenökonomie 5. Semester, 6. überarbeitete Version, ETH Zürich
24. Koncz, A. (2011), Episoden aus der Seelsorge in der ungarischen Provinz, In: Ost-West Europäische Perspektiven, 12. Jahrgang, Heft 3, S. 184 – 190
25. Krajasits, Cornelia (20..), Zur Typisierung von ländlichen Räumen im deutschsprachigen Raum – Konsequenzen für einen differenzierenden Umgang mit der sozio-demographischen Entwicklung, www.oekosozial.at/uploads/tx_osfopage/krajasits.pdf, Zugriff am 20.06.2012
26. Luley, H. (2011), Endogen orientierte Regionalentwicklung lebt von der Beteiligung!, Impulsvortrag I, DVS Workshop Gotha
27. Luley, H. (2011), Verschiedene Akteursgruppen unterschiedlich ansprechen, Impulsvortrag II, DVS Workshop Gotha

28. Magel, H. (2005), Ressourcenreich(er) ländlicher Raum, Plädoyer für nachhaltiges Landmanagement und aktive Bürgerbeteiligung, In: Ressourcenreich(er) ländlicher Raum, S. 12 - 19
29. Margarian, Anne (2011), Endogenous Development: Empowerment or Abandonment?
30. Margarian, A. (2009), Farmers' conservative behaviour and adapted strategies: Economic foundation and implications for structural change
31. Meadows et al. (1972), Die Grenzen der Wachstums (auch 1992, 2004, 2012)
32. Mose, I., Nischwitz, G. (2009), Anforderungen an eine regionale Entwicklungspolitik für strukturschwache ländliche Räume, E-Paper der ARL Nr. 7, Hannover
33. Möllers, J., Glaben, T. (2011), Strukturwandel in (Ost)Europas ländlichen Regionen, In: Ost-West Europäische Perspektiven, 12. Jg., H 3, Friedrich Pustet Verlag, S. 174-183
34. Nan Lin, 1999 (2001), Building a Network Theory of Social Capital, In: Connections, S. 28-51
35. Nitz, J.H. (1984), Siedlungsgeographie als historische gesellschaftliche Prozessforschung. In: GR 36, S. 162 - 169
36. Ö. Sölvell, G. Lindqvist, C. Ketels (2003), The Cluster Initiative Greenbook, Stockholm
37. Ö. Sölvell, G. Lindqvist, C. Ketels (2006), Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies, Stockholm
38. Păcurar, A. (2005), Geografia economică mondială, PUC
39. Pickenpack, L. (2004), Innovation in der Forstwirtschaft. Eine Untersuchung der größeren Forstbetriebe in Deutschland, Freiburger Schriften zur Forst- und Umweltpolitik 5. Verlag Dr. Kessel, Remagen-Oberwinter
40. Plieninger, T., Bens, O., Hüttl, R. F. (2005), Naturräumlicher und sozioökonomischer Wandel, Innovationspotenziale und politische Steuerung am Beispiel des Landes Brandenburg, Materialien Nr. 2 der Interdisziplinären Arbeitsgruppe, Zukunftsorientierte Nutzung ländlicher Räume – LandInnovation, Brandenburgische Akademie für Wissenschaften, Berlin
41. Pop, G. G. (2007), Județul Cluj, Ed. Academiei Române
42. Porter, M. (2001), Strategie concurențială. Manual de supraviețuire și creștere a firmelor în condițiile economiei de piață, Editura Teora, București.
43. Porter, M. E. 1998, Clusters and the new economics of competition, Harvard Business Review, Nov/Dec98, Vol. 76 Issue 6, p. 77
44. Rey, A. (1984), Bessere Nutzung des endogenen Ressourcenpotenzials, in: Brugger, E. et al (Hrsg.), Umbruch im Berggebiet, S. 987 – 1009, Paul Haupt Verlag, Bern und Stuttgart 1984
45. Rieser, H. H (2000), Der Energiewirt. Das neue Bild des Bauern?, In: , S. 592 - 595
46. Rusu, T., Cacovean, H., Moraru, Paula (2003), „Dezvoltare rurală“, Risoprint Cluj-Napoca, 2011
47. Rusu et al. (2003), „Dezvoltare rurală“, Risoprint Cluj-Napoca, 2011
48. Schlagheck, H. (2000), Beiträge der Agrarstrukturpolitik zur nachhaltigen Entwicklung ländlicher Räume, Zeitschrift für Kulturtechnik und Landentwicklung, S. 121-126
49. Surd, V. (2004), Geografia așezărilor, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca
50. Surd, V. (2004), Organizarea spațiului geografic și amenajarea teritoriului, note de curs, Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca.
51. Suwala, L., Dannenberg, P. (2009), Cluster- und Innovationspolitik maßgeschneidert. Das Beispiel Adlershof in Berlin, In: Standort – Zeitschrift für angewandte Geographie, H 4, Jg. 33, 2009, Springer Verlag, S. 104-112
52. Wiessener, R (1999), Ländliche Räume in Deutschland, In: Geographische Rundschau, H.51, 6, S. 300
53. Europäische Kommission – GAP 2000 Arbeitspapier – Entwicklung des ländlichen Raumes, 1997
54. World Bank, 2011, What is local economic development?
55. Verordnung EG Nr. 1698/2005 des EU Rates vom 20. September 2005 über die Förderung der Entwicklung des ländlichen Raumes durch den Europäischen Landwirtschaftsfonds für die Entwicklung des ländlichen Raumes (ELER)
56. Verordnung (EG) Nr. 1698/2005 des Rates vom 20. September 2005 über die Förderung der Entwicklung des ländlichen Raumes durch den Europäischen Landwirtschaftsfonds für die Entwicklung des ländlichen Raumes, deutsche Version
57. Employment shifts in natural resource sectors: A focus on rural value chains, Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin, Statistics Canada, Vol. 8, No. 7, October 2011
58. Building a Typology of European Rural Areas for the Spatial Impact Assessment of Policies
59. Cluster und Regionalentwicklung: Potenziale und Grenzen, Ivo Mossig, (2010), Halle, Konferenzpräsentation
60. Plan de dezvoltare locală, Microregiunea Vlădeasa Huedin, Asociația de dezvoltare Intercomunitară
61. Planul de dezvoltare a jud. Cluj – studiu sectorial: Turismul, întocmit de Academia Română, Filiala Cluj, Colectivul de Geografie, Șef de proiect: Prof. Univ. Dr. P. Cocean